
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 2, 2014 (год. XXIII), ISSN 2367-8585

Северина ПЛАЧКОВА

ИЗСЛЕДВАНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК ВЪРХУ ПАРТЕНИЙ ПАВЛОВИЧ И НЕГОВАТА „АВТОБИОГРАФИЯ“

Първа част

Severina PLACHKOVA

STUDIES ON PARTENII PAVLOVICH'S „AUTOBIOGRAPHY“ IN BULGARIAN LANGUAGE

Целта на този текст е да представи приносите на българските учени за познанието на „Автобиографията“ на П. Павлович. Прегледът на научните изследвания тръгва от Й. Иванов, който пръв открива значението на Партений като личност с принос за духовното и историческото развитие на южното славянство. Коментира се заслугата на П. Динев за подреждането на Партений в редиците на българските възрожденски писатели. Отделя се и внимание на написаното от редица други учени, както и на единственото към настоящия момент цялостно изследване на живота и делото на П. Павлович, направено от П. Бояджиев. В него откриваме и посоката на бъдещи търсения в интерпретацията на Партениевия герой – едновременно страдалец и човек на действието.

Ключови думи: *Партений Павлович, автобиография, изследвания, акценти, приноси.*

The aim of the current article is to present the contributions of the Bulgarian researchers to the acknowledgment of the Partenii Pavlovich's "Autobiography". The review of the scientific research starts with the work of J. Ivanov. He is the first to discover the meaning of Partenii's

personality in terms of the spiritual and historical development of the southern Slavonic people. The author comments the contribution of P. Dinekov for including Partenii in the list of the Bulgarian writes of the 19th century. Studies of many other researchers are also reviewed, including the study of P. Boyadzhiev. This author created the only existing holistic research of the life and deeds of P. Pavlovich. Also, his work gives the direction of the future interpretations of the Partenii's character – a person, who suffers and at the same time is a man of action.

Keywords: *Partenii Pavlovich, Autobiography, studies, highlights, contributions.*

За личността на Партений Павлович¹ и за неговата „Автобиография“ има оскъдна литература на български език. Дискусии все пак съществуват – както по отношение на автора, така и по отношение на неговия текст. Автобиографията си Партений написва през 1757/1758 г.². До този момент тя няма самостоятелно издание. Публикувана е за първи път на сръбски език през 1905 г. от сръбския изследовател Димитрие Руварац в сп. „Сръбски Сион“ (кн. 14–19)³. Има две публикации на пълния текст на български език – от 1964 (Ангелов 1964 b:197–210) и от 1988 г. (Бояджиев 1988:66–81).

Пръв за литературната история в българска среда го открива Йордан Иванов. Най-напред го разглежда като сръбски писател. В ръкописа на университетския си курс по история на славянските литератури той пише: „Аз се осмелявам да поставя за пръв път името му в литературната история на сръбството.“ (цит. по Бояджиев 1988:4). Пак там го сравнява с Григорий Цамблак и Доситей Обрадович, нарича го „пръв анахронизъм“ сред православните народи на Балканския полуостров през тяхната възрожденска епоха, „космополит с православна маска“ (Бояджиев 1988:4). Йордан Иванов пръв открива значението на Партений като личност, предвещаваща нови перспективи за духовното и историческото развитие на южното славянство.

---

¹ В настоящия текст предпочетената форма на името е Павлович, защото именно с него той влиза в литературната история.

² Според едни учени годината на завършване е 1757, а според други – 1758.

³ **Руварац, Д.** Автобиографија Партенија Павловића, епископа посвећена. – Српски Сион (Срем. Карловци), 1905, № 14, с. 396–399; № 15, с. 430–432; № 17, с. 493–495; № 18, с. 526–528; № 19, с. 553–556.

В предговора си към изданието на „История славеноболгарская...“ през 1914 г. Й. Иванов акцентира по-скоро върху външната подвижност на Партений. Не е случаен фактът, че го описва като „твърде пъргав човек... и голям скиталец...“ (Иванов 1914:27) в основния текст, а едва в бележка под линия на същата страница в едно изречение коментира книжовника Партений Павлович. Разликата в подхода на историка Й. Иванов откриваме при съпоставката с останалите изследователи на Партениевия живот и делото му. За Й. Иванов съществен белег на Партений е неговата дейност „из българските земи, сръбските, австрийските“ (Иванов 1914:27), което в контекста на битието на други личности като Христофор Жефарович, Йован Раич, Анастас Йованович свидетелства, че започналият през XV в. процес на разселване и скиталчество на творческата интелигенция (представителите на Търновската книжовна школа Григорий Цамблак, Константин Костенечки, Киприан Цамблак...) продължава и през XVIII в.

Друго качество, върху което Й. Иванов привлича вниманието, е неговата образованост „в църковнославянски и елински езици“ (Иванов 1914:27). Партений е владеел девет езика: български, църковнославянски, гръцки, турски, влашки, латински, италиански, немски, сръбски⁴.

В по-нататъшните си публикации за Партений Павлович Й. Иванов ще разшири обема от информация, която дава за него, но ще я уплътнява именно около тематичните ядра, които задава в този свой първи коментар, макар събран в едно-единствено изречение: високообразован църковен служител, полиглот, с проявени писателски наклонности и дарби, неуморен читател, оставял приписки по четените от него книги на Карловацката библиотека и по тези в Рилския манастир, пътешественик по призвание, ярка личност с непреклонен характер. Неслучайно Й. Иванов – пак в предговора към „История славеноболгарская...“ от 1914 г. – допуска, че дори „Паиси ще да е прихванал доста от будния дух на този виден тогава българин“ (Иванов 1914:27). Изказаните догадки за познанство между Партений Павлович и Паисий Хилендарски опровергава в по-късно изследване Б. Ст. Ангелов (Ангелов 1964 б:9).

---

⁴ Йордан Иванов дава тази информация и в последвалите статии от 1926, 1927 и 1928 г.

Йордан Иванов (в бележка под линия) дори отбелязва, че „Партени заслужава една монографийка.” (Иванов 1914:27). Монография се готви да напише и Юрдан Трифонов, но трудът му остава недовършен и необнародван. Този въпрос коментират П. Бояджиев и Б. Ст. Ангелов.

П. Бояджиев разказва как Ю. Трифонов най-напред събира от труднодостъпни сръбски списания и книги всичко от и за П. Павлович и се заема да анализира Автобиографията, която нарича „Пътванията или сказанията на Партений” – симптоматично заглавие, указващо центъра на текста според Трифонов. В този смисъл той си поставя задача да изследва „подбудите за честите му пътувания”, като ги обяснява с неговата „жажда за нови впечатления”, любознателност и с политическите събития. При съставянето на летописа за живота и дейността на Партений Павлович, според П. Бояджиев, Ю. Трифонов допуска съвсем незначителни неточности. Трудът му обаче остава недовършен и необнародван (Бояджиев 1988:4).

Боню Ангелов също отбелязва намерението на Ю. Трифонов да обнародва голямо проучване върху Партений Павлович. Споменава събираческата работа върху материали за него и за „Автобиографията” му, както и работата по обработката им. Цитира бележките на Ю. Трифонов, в които той изтъква подбудите, които са го подтикнали да се заеме с тази задача: „Но в издадената неотдавна своя книга „Старобългарски надписи”, проф. Йор. Иванов обнародва късове от автобиографичните бележки на еп. Партений Павлович със съвсем кратка бележка за него. Прибързването да се поместят тия късове при разкази, с които те нямат нищо общо, показва, че проф. Иванов няма намерение да пише биография на Партения”. И затова, изхождайки от убеждението, че е „вече крайно време да се извърши това”, той се решил да напише свой труд върху „пренебрегвания дотогава виден български деец.” (Ангелов 1964 b:10).

Йордан Иванов не написва монография за Партений, но с четири статии, печатани през 1917 (Иванов 1917), 1926 (Иванов 1926), 1927 (Иванов 1927:203–205) и 1928⁵ г., популяризира личността, живота

---

⁵ Същата статия, препечатана година по-късно във в. „Добруджа” (Иванов 1928:3–4).

и дейността му. Първата от тях – „Един забравен син на Добруджа, Партений Павлович” – от 1917, е и първата статия за него, която излиза в българския печат. Останалите три статии, макар печатани в различни години, представят всъщност един и същ текст. От заглавието ѝ става ясно, че желанието на проф. Й. Иванов е да припомни името на „един забравен сега, но необикновен българин от Силистра” (Иванов 1917), като прави уговорката, че ще даде само няколко бележки и извадки от автобиографията му, а другаде ще съобщи повече. Заглавието на статията е симптоматично: алюзията за откъснатата от България Южна Добруджа, най-напред Силистра, а след това и цялата южнодобруджанска земя в полза на Румъния, е очевидна. Няма съмнение, че не са случайни и изданията, в които е препечатвана същата статия – сборникът с научно-културни изследвания „Силистра и Добруджа” (1927 г.) и в. „Добруджа” (1928 г.).

В тази първа статия той очертава образа на Партений Павлович, като допълва и разширява споменатото в предговора си към изданието на „История славеноболгарская...” от 1914 г. Макар в няколко изречения, той представя биографията му – какво образование е получил и къде, изброява местата, където е пътувал с образователна цел, споменава ръкополагането му за йеромонах, а по-късно и за епископ, помощник на патриарха, годината и мястото на кончината му, както и книжовната му дейност. Специално място отделя на Партениевата „Автобиография”, от която помества извадки и в която Партений „се вестява голям скитник, буден и любознателен дух, неспокойна природа... бранител на православието и с препирни и проповеди се бори против католичеството”, „търпи лишения и обиди, крие се по манастирите, бива затварян, бит”. Й. Иванов подчертава, че в „много черти той прилича на други буйни българи, на търновеца Григорий Цамблак, на котленеца Сава Раковски и на велешанина Йордан Х. Константинов – Джинот.” (Иванов 1917). Като го поставя в контекста на тези личности, които определя като „буйни”, Й. Иванов изтъква проявленията на един ярък характерологичен тип – революционния или духовния водач. Обединяващата идея в биографичните им портрети е ярката индивидуалност, непреклонният характер и неотклонно следваната лична мисия в живота.

Статията на Й. Иванов във в. „Мир” от 1926 г. – „Българи – дейци в Сърбия – 5. Двама владци – Партений и Доситей” – е част от поредица в няколко броя на в. „Мир” (бр. 23, 24, 27, 28 и 31 юли 1926 г.), представяща важни факти, свързани с дейността на редица бележити българи, посветили голяма част от своя живот и дейност на Сърбия. Сред тях са Йован Раич, Петър Ичко, Михаил Герман, Христофор Жефарович и владците Партений и Доситей.

Онова, което по-късно Б. Пенев недвусмислено ще нарече „грижите на българите за сръбската просвета”⁶, Й. Иванов изговаря в тази статия като необходимост сърбите да „прибягват до услугите на българските книжовници” и то не само „в шумадийска Сърбия, но и в австрийска”. Текстът за Партений (който без изменения се препечатва в следващите години – 1927 и 1928 и в други издания) в тази статия е предхождан от кратък обзор на състоянието на сръбската просвета през Сръбското възраждане и по-точно нейното крайно ниско ниво: „Така в 1815 г. в цяла Сърбия е имало само 3 училища и единственият сръбски вестник „Новине Сербске”, излизаш в Виена, е имал само 5 абонати в Сърбия. През 1820 г. близките на княз Милош, който е бил неграмотен, са убеждавали последния, че за държавния глава не е потребно да знае да чете и пише. Не е стояла по-добре работата и през 1827 г. Вук Караджич разказва в своята „Даница” от тая година, че в Сърбия, Босна и Херцеговина едва имало един човек от 1000 души, който да знае четмо и писмо, и че нямало и на 100 села едно училище. Дори през 1844 г. от 17 председатели на съдилища 10 души едва са знаели да си подписват името, а 3-ма са били съвсем неграмотни”.

В същата статия Й. Иванов го нарича отново „бранител на православието”, но този път уточнява, че Партений не може да търпи

---

⁶ В академичния си курс лекции, събрани и публикувани след смъртта му, Боян Пенев бегло споменава за Партений Павлович, като изцяло се позовава (преразказва и предимно цитира) на предговора на Й. Иванов към „Историята” от 1914 г. Позоваването именно на този предговор въвежда името на Партений Павлович в познанието на българската интелигенция. Без да коментира и без да разгръща наблюдения, Б. Пенев привлича името на Партений като илюстрация на „грижите на българите за сръбската просвета” (Пенев 1930:351–352).

несгодите на турското робство”, скита се „преследван, затварян и изтезаван”, но „дори се *осмелява* (курсив мой – С. П.) да държи проповеди против католичеството” (Иванов 1927:204), като по този начин отваря и темата, засягана и от следващите изследователи на П. Павлович и неговата „Автобиография” – едновременно страдалец и човек на действието.

През 1935 г. в първата част от сборника си „Старобългарски разкази” на четири страници Й. Иванов публикува откъси от автобиографията на Партений в новобългарски превод. Предхождащата текста на „Автобиография”-та бележка съдържа не само биографични данни, но и кратка оценка на фигурата, житейския път и делата му. В нея той отново го нарича „скиталец, изложен на премеждия и патила, готов да понесе всичко за своята вяра”, определяйки неговата дейност като „страстна защита на православието срещу католици и друговерци” (Иванов 1935:82); прави важното уточнение, че за „Павловича като че да няма гърци, българи, сърби, власи и руси, а само православен народ, чиито врагове са турци, католици и др.” (Иванов 1935:82). По този начин Й. Иванов набляга върху една от най-съществените страни на Партениевия текст, а именно че защитавайки източното православие от неговите врагове, Партений не прави разлика между тези единоверни народности, а ги схваща като едно цяло, противопоставено на неговите исконни врагове – турци и католици. Ревностен привърженик на източното православие, Партений приравнява римокатолическата църква с турската опасност за балканските православни народи. Й. Иванов пръв ословесява това приравняване. Отбелязва също, че автобиографията „напомня Живот и приключения Обрадовича или Житие и страдания грешнаго Софрония” (Иванов 1935:82).

Други публикации от 30-те години са свързани с приписки на Партений Павлович, една – направена през юни 1733 г. в Черепишкия манастир върху Панегирик от 1623 г. (Гошев 1933–1934:6), и друга – върху апостол от XVI в., от която става ясно, че през пролетта на 1734 г. Партений посещава Сеславския манастир (Гошев 1934–1935:7).

Петър Динев е авторът на следващото приносно изследване, което е и първата обща характеристика на Партений Павлович.

В излязлата през 1942 г. монография „Първи възрожденци” (Динеков 1942:49–53).

П. Динеков пръв го поставя в редиците на българските възрожденски писатели. Характеристиката, която прави на Партений, е привидно доста сходна с направената от Йордан Иванов, но докато Й. Иванов акцентира по-скоро върху външната подвижност на Партений, П. Динеков поставя акцент повече върху книжовника, т.е. долавя се разликата в подхода на историка и литературния историк: „Партений Павлович се отличава с неспокоен скитнически дух, пътува извънредно много, проявява се като горещ защитник на православието в борба срещу турци и католици”, уточнявайки (за разлика от Й. Иванов, който само регистрира факта, че „Павлович е автор и на няколко богословски труда.” (Иванов 1935:82), без да го коментира), че „с тая цел (курсив мой – С. П.) той написва и няколко богословски труда” (Динеков 1942:49). Пръв изказва твърдението, че “ако и богослов по образование, той все пак до голяма степен е човек на новото време” (Динеков 1942:49), „едно от първите и най-ярки загатвания за новото възродително движение” (Динеков 1942:53).

Според П. Динеков „от неговите съчинения за нас най-интересна е биографията му” (Динеков 1942:49), определя я като „ценна” и настоява, че „особено интересни са ония места от автобиографията, в които Партений споменава или подчертава своите връзки с отечеството си” (Динеков 1942:51). На тях П. Динеков приписва посещенията на Партений на важни духовни селища и поклоненията му на мощите на различни светци, но не пропуска да отбележи и неговата „дързост” (Динеков 1942:50), проявена по време на пътуванията му, която „му струва твърде скъпо” (Динеков 1942:51). Пак с „връзките ... с родната земя и българската действителност” (Динеков 1942:53) на Партений П. Динеков обвързва познанството му с Йосиф Брадати, като цитира отбелязаното в текста на Партениевата „Автобиография”: „Също така бил посечен за вярата си от агаряните и Пахомий, ученик на Йосифа Дългобрадати, който Йосиф и сега живее, 1757 г.” (Динеков 1942:52).

Онова, което Йордан Иванов споменава само мимоходом под линия, Петър Динеков (като историк на литературата) въвежда в текста си като „особено забележително” – че „Партени е оставил доста

бележки из книгите на Карловецката библиотека, както и по тези в Рилския манастир, напр. върху Шишмановия хрисовул, в Панегирика от 1483 г. и пр.” (Иванов 1914:27). Новото в този случай е, че той цитира и съдържанието на бележките: ”Партений е разгледал и богатата манастирска библиотека и е оставил бележки по някои ръкописи, от които съдим за голямото му желание да се запознае с тая българска национална светиня. Така на последния лист на прочутия Мардариев сборник от 1483 г. той бележи между другото: [...] Също тъй Партений оставя бележка под грамотата на Иван Шишман от 1378 г., от която се вижда, че...” (Динеков 1942:52). П. Динеков прави обоснования извод, че „ако и на пръв поглед незначителни, те говорят за връзките на Партений Павлович с родната земя и българската действителност” (Динеков 1942:53).

През 40-те години се появяват още няколко публикации, свързани с П. Павлович. Сведения за него дават Христо Гандев (Гандев 1943:84, 103–104) Иван Гошев (Гошев 1945:19–20) и Иван Дуйчев (Дуйчев 1947: 333–334).

Хр. Гандев определя „неспокойния монах Партений Павлов от Силистра” като „екзалтиран проповедник, религиозен полемист, защитник на православието, учен богослов – писател и събирач на религиозни старини... търсел постоянно богословски спорове с иноверци и се излагал често на гонения и беди заради своето фанатично защитничество на източно-православната църква” (Гандев 1943:103–104; Гандев 1976: 68–69), като по този начин обобщава казаното от дотогавашните изследователи. Хр. Гандев демонстрира също интерес към книжовника Партений Павлович, като го поставя сред други забележителни в духовно отношение българи, негови съвременници, имащи значение и принос за южнославянската книжовност от XVIII век: Йосиф Брадати, Христофор Жефарович, панкрацкия епископ Кирил Живкович, заможния търговец от Банско Марко Теодорович, който през 1792 г. дава средства за отпечатването на църковно-славянски буквар, предназначен за килийните училища.

Важно е да се отбележи, че Хр. Гандев изказва същественото по отношение на методологията положение, че в Партениевата „Автобиография” „има достатъчно индивидуални автобиографични елементи, за да можем да установим, че личността със своята непов-

торима съдба и качества влиза още преди Паисия в новата българска история” (Гандев 1943:104).

За по-ранната публикация на църковния историк акад. Иван Гошев, свързана с приписка на Партений Павлович в Черепишкия манастир, направена през юни 1733 г. върху Панегирик от 1623 г., стана дума по-горе, но в нея само се цитира съдържанието ѝ. В приписката Партений записва впечатленията си от състоянието на манастира.

Във втора, по-късна публикация (Гошев 1945:19–20), авторът отново цитира същата приписка, но вече в контекста на събития, станали част от историята на манастира, придружена и с коментар. Ив. Гошев отбелязва, че „иеромонах Партений обичал да пише такива бележки по манастирските стари книги и документи”, като в бележка под линия допълва, че „през 1734 година той пише върху Рилския хрисовул; през 1727 г. на pewno същият пише върху един ръкопис в Сръбско бележка...” (Гошев 1945:20). В друга бележка под линия Ив. Гошев дава сведения за Партений, като се позовава на Й. Иванов (Иванов 1935:82–86) и В. Сл. Киселков (Киселков 1945:10). Приписката е важна и поради доказателствата, които дава за доброто владееие на гръцкия език от страна на Партений, защото в края ѝ той прибавя молитва на гръцки език за умножаване броя на манастирското братство.

Името му се среща и в две публикации на видния български историк и палеограф Иван Дуйчев. Първата от тях е свързана с приписките на П. Павлович, направени в Рилския манастир (Дуйчев 1947:333–334), а по-късната – с приписката на Партений, направена върху оригиналния Шишманов хрисовул (Дуйчев 1957:45–75). По въпроса за автентичността на Рилския хрисовул пише през 30-те години на XX в. Й. Иванов (Иванов 1931; II фототипно издание 1970:594–600).

Поставеният от Петър Динеков акцент върху патриотизма в Партениевата „Автобиография” е превърнат в център на интерпретацията ѝ в първото по-широко и по-значително изследване за писателя Партений Павлович. То е дело на В. Сл. Киселков. В книгата си от 1956 г. „Проуки и очерти по старобългарска литература” (Киселков 1956) той причислява Партений към по-видните представители

на българската средновековна литература, което е съвсем закономерно предвид научните му интереси – особено в областта на българската литература от XIV–XV век. Нарича го „бележит служител на сръбската църква и сръбския народ” (Киселков 1956:384), смятайки, че замонашването „определило неговото бъдеще, като го заставило да посвети всичките си дарби и сили за просветата на сръбския народ под турска власт и на сръбската емиграция в Унгария и Австрия в продължение на цели 40 години” (Киселков 1956:385).

В студията си В. Киселков се спира най-вече на патриотизма на Партений, който според него е бил подхранван от срещите му (сигурни или предполагаеми) с личности като Хр. Жефарович, Захарий Орфелин, Йован Раич, архимандрит Герасим. Според него именно връзките на Партений с будни български търговци и монаси, със сръбски книжовници и църковни деятели са го „заставявали...не само да се интересува от миналото, настоящето и бъдещето на България, но и да се залови за перото и да се прояви спроти силите си като книжовник в полза на сърби и българи” (Киселков 1956:385). Причината Партений да не успява да „разгъне напълно всичките възможности на литературния си талант” според В. Киселков се дължат на факта, че „през целия си живот той бил длъжен да живее в чужбина, да служи на чужда църква” (Киселков 1956:386).

В разглежданата статия за първи път се поставя въпросът и за презимето на Партений. Цитира се „протокол на православните сръбски, македонски, албански и български емигранти в Будапеща от 10 март 1736 г.”, в който той се подписва като „Партений Павлов протосингел”. В. Киселков смята, че няма основание да бъде наричан Павлович, защото тази форма е резултат от прибавяне на суфикса „-ич”, който, като служител на сръбската църква, Партений е прикачвал към българското си презиме Павлов (Киселков 1956:386).

Отново патриотизмът на Партений е основание за В. Киселков да допусне, че той е фалшифицирал Рилския дарствен златопечатник на цар Иван Шишман. Това твърдение на В. Киселков е опровергано от Иван Дуйчев, който привежда езикови и палеографски доказателства за първообразността и автентичността на грамотата. (Дуйчев 1957:45–75).

В. Киселков пръв оглежда и систематизира книжовните произведения на Партений „по съдържание”, като ги разделя на такива със „средновековен църковно-религиозен характер” и на други – с „по-нов светски характер, предимно с автобиографично и историческо съдържание” (Киселков 1956:387). Прави характеристика на всяко от тях, като заключава, че с традиционните църковно-религиозни произведения⁷ Партений „изплатил данта си както към своята монашеска идеология, така и дълга си към сръбската църква, на която служил 40 години” (Киселков 1956:389).

Към светските му съчинения отнася неговите автобиографични приписки и автобиографията му, като отново характеризира всяка от приписките, правейки изводи и заключения въз основа на написаното в тях. Киселков отново акцентира върху патриотизма на Партений при тълкуването на една от приписките. Според неговата интерпретация „въпреки многогодишната си разлъка от България, Партений потайно винаги е мислил за нея и за нейния православен български народ” (Киселков 1956:391). В същия контекст коментира познанството му с Йосиф Брадати и привежда гореспоменатия цитат от Партениевата „Автобиография”. Смята, че в „Автобиография”-та Партений „се очертава като човек, който невинно страдал заради привързаността си към правдата, източноправославната църква и Русия” (Киселков 1956:395). В. Киселков е първият сред изследвачите, който открива и коментира мотива за вярност към Русия в Партениевото творчество. Според него „от биографията на Партения се долавя твърде ясно, че нейният автор е бил един най-големите съзнателни почитатели на Русия през XVIII в.” (Киселков 1956:396) и смята, че всеки литературен историк трябва да го счита за „един от първите просветени българи, които дълбоко вярвали, че без руска помощ народът ни не би успял да се избави от тежкия ярем на турските султани” (Киселков 1956:398). Необходимо е обаче да се уточни, че при изказване на тази увереност, В. Киселков се

---

⁷ Към тях Киселков причислява „Литургия на апостол Яков”, требник, „Ода на второто Христово пришествие”, тропар и кондак на новия св. Стефан от Херцеговина, „Описание на фрушкогорските манастири”, две писма, написани в качеството му на протосингел на Арсений IV в Австрия.

опира не само върху „Автобиография”-та, но и върху „Ода за Русия” („Песен за Русия”), за която смята, че също е Партениев текст (Киселков 1952:3).

Макар да отчита литературната стойност на Партениевата „Автобиография”, за В. Киселков тя е по-скоро ценен исторически извор. Като голям недостатък изтъква обстоятелството, „гдето авторът ѝ не очертава живота си последователно и прагматически, и гдето не посочва почти никак датите на по-важните моменти и на по-бележитите случки от своя живот”⁸. Смята, че Партений е написал своята автобиография „много набързо”, тъй като „очертава живота си извънредно накратко, без добре обмислен план и без особена грижа за език, слог и пълнота (...) без да е възнамерявал да я напечати; тъкмо поради това не се е погрижил нито за нейната системност и стройност, нито за нейната езикова и стилова хубост” (Киселков 1956:395–396). В. Киселков пръв коментира, макар и бегло, елементите на поетиката на Партениевата „Автобиография”.

В значително по-късното си изследване Пирин Бояджиев отбелязва, че В. Киселков „допуска доста неточности” в биографията на Партений и популяризира невярното мнение, че е бил автор и на „Песен за Русия” (Бояджиев 1988:4).

Погрешната атрибуция на „Песен за Русия” опровергава Боню Ст. Ангелов, който е автор на най-пълното и най-задълбочено към онзи момент изследване на общественика и писателя Партений Павлович (Ангелов 1964 b:5–59). В научно съобщение от същата година (Ангелов 1964 a:141–144), имащо за цел да представи Партений като „далечен предходник на новобългарската поезия, която здраво свързва с актуални нужди на своето време” (Ангелов 1964 a:144) с две стихотворения „Песен за Русия” и „Прослава на сръбските крале”. Но докато в разширеното си изследване от тази година Б. Ангелов опровергава погрешната атрибуция на „Песен за Русия”, правейки съпоставка между „неговата” песен и текст на същата

---

⁸ Според В. Киселков изтъкнатите от него недостатъци на Партениевото изложение са „главната причина, загдето Р. Груич, Йорд. Иванов и Дмитрий Руварац...не са могли да доловят и очертаят вярно и правилно жизнения път и характерните особености на самия Партений” (Киселков 1956:395–396).

песен по руски ръкопис (Ангелов 1964 b:48 и сл.), то в текста на научното съобщение той все още се придържа към тезата, че автор на „Песен за Русия” е П. Павлович: „Тази песен, както е известно, той поместил в автобиографията си, писана през 1757 г. Може би песента за Русия да е писана тогава, по време на написването на автобиографията. Това е първата поетическа творба, написана от български книжовник и имаща не религиозен, а светски характер. Тя е свързана с бойната слава на руското оръжие, победило не малко иноверци... Партениевата „Песен за Русия” се състои от шест четиристишни строфи...” (Ангелов 1964 a:142).

В друга публикация, направена година по-късно (Ангелов 1965:1–4), с известни допълнения Б. Ангелов препечатва онази част от текста на разширеното си изследване за Партений Павлович, отнасяща се отново за „Песен за Русия”, определяйки я като „хубав пример за бързо и творческо усвояване на новите явления в руската литература” (Ангелов 1965:3), а приноса на Партений като „заслуга в развитието на българската литература като книжовник, който я обогатява с поетично произведение, прославящо руската държава” (Ангелов 1965:3).

В по-късното си изследване от 1969 г. „В зората на българската възрожденска литература” (Ангелов 1969 b:37–41) Б. Ангелов отново в няколко страници разглежда стихотворенията на П. Павлович, като с леки изменения и допълнения препечатва споменатите по-горе статии, придържайки се към тезата, която застъпва в разширеното си изследване за Павлович, а именно за пряко заимстване от руския текст на „Песен за Русия”, който обаче има статут на „едно от най-ранните поетични творби с бойна тематика в българската литература” (Ангелов 1969:39).

Боню Ангелов установява авторството на две приписки в Рилския манастир, публикува и почти всичките му светски съчинения. По този начин творчеството на Партений Павлович, разхвърляно в трудно откриваеми сръбски книги, сборници и списания, става достъпно за българските читатели и изследователи. На Б. Ангелов се дължи и първата публикация на Партениевата „Автобиография” на български език (Ангелов 1964 b:197–210).

По думите на К. Мечев проучването на Боню Ст. Ангелов е построено върху най-обилен конкретен историко-литературен материал и се отличава с „пълнота на изложението и прецизност на основните изводи, като с възможно най-голяма точност при сегашното знание на фактите, е очертан ликът на Партений като човек и писател” (Мечев 1967:93).

Според Б. Ангелов на Партений Павлович трябва да се гледа преди всичко като на „пламенен радетел за общо южнославянско възраждане”, защото така възприет, той има важно място в историята на българо-сръбските културни и църковни връзки в миналото. Той смята, че тази страна от дейността му не е достатъчно ярко изтъквана в българската и в сръбската историческа наука, на него не е отделяно достатъчно място в политическия и културен живот на южните славяни, не се посочва истинското му място в това развитие, а когато това е правено, е непълно и неточно. За Б. Ангелов е особено важно П. Павлович да бъде представен не по линия на фактите, свързани с живота и делото му главно като епископ при сръбската карловацка архиепископия, а да се представи по-пълно обществената и културната му дейност, и главно „като книжовник – какви съчинения е оставил, характер на тези съчинения, какво ново внася в литературния живот на българи и сърби, как се разкрива като личност и пр.” (Ангелов 1964 b:6). Той отчита приноса в това отношение на В. Сл. Киселков, който според него „единствен... обръща по-голямо внимание на книжовника Партений” (Ангелов 1964 b:16).

Като „напълно естествен” Б. Ангелов определя факта, че за Партений най-напред се пише в сръбската историческа наука – като духовно лице и особено като епископ, той прекарва живота си сред сръбския народ. А защо „всички свои духовни сили и дарования [Партений] отдава в служба на църковно-политическото и просветно издигане на сърбите, толкова близки на българите по език, обичаи, вяра, територия”, Б. Ангелов обяснява с патриотизма му: „защото така ще бъде най-полезен и за своя народ. Примерът на сърбите ще поощри българите, техните придобивки (църковни и просветно-училищни) ще ползуват до известна степен и българския народ” (Ангелов 1964 b:6).

Б. Ангелов отделя особено внимание на приноса на Йордан Иванов относно Партений Павлович като пръв, който заговаря за

него от българските учени. Сравнява значението му в българската наука с онова, което има Димитрие Руварац за Партений в сръбската. Определя написаното от него като „ценно”, защото „обръща с е р и о з н о в н и м а н и е върху книжовното и общественото дело на този бележит българин” (Ангелов 1964 b:8), въпреки че характеризира предхождащите изследвания за Партений Павлович като твърде общи и кратки. Прави обзор на публикациите на Й. Иванов и поправя твърдението му за това, че Паисий се е срещал и разговарял в Сремски Карловци с Партений Павлович: „Поправката се налага, защото когато нашият историограф отива в Карловци, Партений не е вече между живите – той починал на 29 април 1760 г., повече от година преди пристигането на Паисий.” (Ангелов 1964 b:9).

Б. Ангелов предприема своето изследване не само заради „величавия образ на Партений Павлович” и „литературните достойнства на неговата творба”, но и заради високата оценка за него, „изтъкваната от проф. Йордан Иванов⁹.”

Следва

ЛИТЕРАТУРА

Ангелов 1969 а: Ангелов, Б. Ст. *Борба за делото на Кирил и Методий*. София: Наука и изкуство, с. 119.

Angelov 1969: Angelov, B. St. *Borba za deloto na Kiril i Metodiy*. Sofiya: Nauka i izkustvo, s. 119.

Ангелов 1964 а: Ангелов, Б. Ст. Българско стихотворение от 1733 година. (Научни съобщения, документи и спомени). // *Лит. мисъл*, № 2, с. 141–144.

Angelov 1964 а: Angelov, B. St. *Balgarsko stihotvorenje ot 1733 godina*. (Nauchni saobshteniya, dokumenti i spomeni). // *Lit. misal*, № 2, s. 141–144.

Ангелов 1969 б: Ангелов, Б. Ст. *В зората на българската възрожденска литература*. София: Народна просвета, с. 37–41.

Angelov 1969: Angelov, B. St. *Vzorata na balgarskata vazrozhdenska literatura*. Sofiya: Narodna prosveta, s. 37–41.

---

⁹ Б. Ангелов изтъква важната роля на публикациите от проф. Йордан Иванов за популяризиране фигурата на Партений Павлович, цитирайки редица историко-литературни очерци и обзори, посветени на българската история и литература през XVIII в. (Ангелов 1964 b, с. 9–10).

Ангелов 1977: Ангелов, Б. Ст. Партений Павлович. // *Из историята на старобългарската и възрожденската литература*. София: Наука и изкуство, с. 168–182.

Angelov 1977: Angelov, B. St. Parteniy Pavlovich. // *Iz istoriyata na starobalgarskata i vazrozhdenskata literatura*. Sofiya: Naika i izkustvo, s. 168–182.

Ангелов 1971: Ангелов, Б. Ст. Към историята на българската печатна книга. // *Библиотекар*, № 5, с. 20–21.

Angelov 1971: Angelov, B. St. Kam istoriyata na balgarskata pechatna kniga. // *Bibliotekar*, № 5, s. 20–21.

Ангелов 1965: Ангелов, Б. Ст. Към историята на славянското песенно творчество през XVIII в. // *Език и литература*, № 6, с. 1–4.

Angelov 1965: Angelov, B. St. Kam istoriyata na slavyanskoto pesenno tvorchestvo prez XVIII v. // *Ezik i literatura*, №6, s. 1–4.

Ангелов 1964 б: Ангелов, Б. Ст. Партений Павлович. // *Съвременници на Паусий*. Т.2. София: БАН, с. 5–59, 197–210.

Angelov 1964 б: B. St. Parteniy Pavlovich. // *Savremennitsi na Paisiy*. T. 2. Sofiya: BAN, s. 5–59, 197–210.

Ангелов 1963: Ангелов, Б. Ст. *Съвременници на Паусий*, кн. I, София: БАН, с. 11–12.

Angelov 1963: Angelov, B. St. *Savremennitsi na Paisiy*, kn. I, Sofiya: BAN, s. 11–12.

Бояджиев 1988: Бояджиев, П. *Партений Павлович*. София: Наука и изкуство.

Boyadzhiev 1988: Boyadzhiev, P. *Parteniy Pavlovich*. Sofiya: Nauka i izkustvo.

Гандев 1943: Гандев, Хр. *Фактори на българското възраждане. 1600–1830*. София: Българска книга, с. 84, 103, 104.

Gandev 1943: Gandev, Hr. *Faktori na balgarskoto vazrazhdane. 1600–1830*. Sofiya: Balgarska kniga, s. 84, 103, 104.

Гандев 1976: Гандев, Хр. *Проблеми на българското възраждане*. София: БАН, с. 68–69.

Gandev 1976: Gandev, Hr. *Problemi na balgarskoto vazrazhdane*. Sofiya: BAN, s. 68–69.

Гошев 1945: Гошев, Ив. Към историята на Черепишкия манастир. // *Годишник на СУ, Богословски факултет*, № 22, с. 19–20.

Goshev 1945: Goshev, Iv. Kam istoriyata na Cherepishkiya manastir. // *Gogishnik na SU, Bogoslovski fakultet*, № 22, s. 19–20.

Гошев 1934–1935: Гошев, Ив. Стари записки и надписи, III [Исторически, литургически и библиографически записки и текстове]. // *Годишник на СУ, Богословски факултет*, т. XII, 6, с. 7.

Goshev 1934–1935: Goshev, Iv. Stari zapiski i nadpisi, III [Istoricheski, liturgicheski i bibliograficheski zapiski i tekstove]. // *Gogishnik na SU, Bogoslovski fakultet*, t. XII, 6, s. 7.

Гошев 1933–1934: Гошев, Ив. Църковни старини из Врачанска епархия. // *Годишник на СУ, Богословски факултет*, XI, с. 6.

Goshev 1933–1934: Goshev, Iv. Tsarkovni starini iz Vrachanska eparhiya. // *Gogishnik na SU, Bogoslovski fakultet*, XI, s. 6.

Динеков 1942: Динеков, П. Партений Павловичъ. // *Първи възрожденци*. София: Хемусъ, с. 49–53.

Dinekov 1942: Dinekov, P. Parteniy Pavlovich. // *Parvi vazrozhdentsi*. Sofiya: Nemus, 1942, s. 49–53.

Дуйчев 1957: Дуйчев, Ив. За първообразността и достоверността на Рилската грамота. // *Известия на Архивния институт на БАН*, кн.1, София, с. 45–75.

Duychev 1957: Duychev, Iv. Za parvoobraznostta i dostovernostta na Rilskata gramota. // *Izvestiya na Arhivniya institut na BAN*, kn. 1, Sofiya, 1957, s. 45–75.

Дуйчев 1947: Дуйчев, Ив. *Рилският светец и неговата обител*. София, с. 333–334.

Duychev 1947: Duychev, Iv. *Rilskiyat svetets i negovata obitel*. Sofiya, s. 333–334.

Иванов 1914: Иванов, Й. *История славеноболгарская, собрана и нареждена Паусием иеромонахом*. София, XXIV–XXVII.

Ivanov 1914: Ivanov, Y. *Istoriya slavenobolgarskaya, sobrana i narezhdena Paisiem yeromonahom*. Sofiya, 1914, XXIV–XXVII.

Иванов 1926: Иванов, Й. Българи – дейци в Сърбия. 5. Двама владиси: Партений и Доситей. // *Mir*, № 7825, 31 юли 1926.

Ivanov 1926: Ivanov, Y. Balgari – deytisi v Sarbia. 5. Dvama vladitsi: Parteniy i Dositey. // *Mir*, № 7825, 31 yuli 1926.

Иванов 1928: Иванов, Й. Българин от Силистра – сръбски владика. // *Добруджа*, № 52, 6 ян. 1928, с. 3–4.

Ivanov 1928: Ivanov, Y. Balgarin ot Silistra – srabski vladika. // *Dobrudzha*, № 52, 6 yan. 1928, s. 3–4.

Иванов 1927: Иванов, Й. Българин от Силистра – сръбски владика. // *Силистра и Добруджа. Научно-културни изследвания*. № 1. С., с. 203–205.

Ivanov 1927: Ivanov, Y. Balgarin ot Silistra – srabski vladika. // *Silistra i Dobrudzha, Nauchno-kulturni izsledvaniya*. №1, S., 1927, s. 203–205.

Иванов 1970: Иванов, Й. *Български старини из Македония.*, София: Наука и изкуство, с. 594–600.

Ivanov 1970: Ivanov, Y. *Balgarski starini iz Makedoniya.*, Sofiya: Nauka i izkustvo, s. 594–600.

Иванов 1917: Иванов, Й. Един забравен син на Добруджа, Партений Павлович. // *Mir*, № 5087, 22 февр. 1917.

Ivanov 1917: Ivanov, Y. Edin zabraven sin na Dobrudzha, Parteniy Pavlovich. // *Mir*, № 5087, 22 fevt. 1917.

Иванов 1935: Иванов, Й. Изъ автобиографията на Партения Павловичъ. // *Старобългарски разкази. Текстовете, новобългарски превод и бележки*. София: Придворна печатница, с. 82–86.

Ivanov 1935: Ivanov, Y. Iz avtobiografiyata na Parteniya Pavlovich. // *Starobalgarski razkazi. Tekstove, novobalgarski prevod i belezhki*. Sofiya: Pridvorna pechatnica, 1935, s. 82–86.

Киселков 1945: Киселков, В. Сл. Автентичен ли е Рилският хрисовул. // *сп. БАН*, кн. 70, с.10.

Kiselkov 1945: Kiselkov, V. Sl. Avtenticen li e Rilskiyat hrisovul. // *sp. BAN*, кн. 70, s.10.

Киселков 1956: Киселков, В. Сл. Партений Павлов. // *Проуки и очерти по старобългарска литература*. София: БАН, с. 384–398.

Kiselkov 1956: Kiselkov, V. Sl. Parteniy Pavlov. // *Prouki i ocherti po starobalgarska literatura*. Sofiya: BAN, 1956, s. 384–398.

Киселков 1952: Киселков, В. Сл. Певец на Русия през XVIII в. // *Лит. фронт*, № 43, 23 окт. 1952, с. 3.

Kiselkov 1952: Kiselkov, V. Sl. Pevets na Rusiya prez XVIII v. // *Lit. front*, № 43, 23 okt. 1952, s. 3.

Мечев 1967: Мечев, К. Целенасочен разказ. Поглед върху автобиографията на Партений Павлович в композиционно отношение. // *Лит. мисъл*, кн. 3, с. 92–101.

Mechev 1967: Mechev, K. Celenasochen razkaz. Pogled varhu avtobiografiyata na Parteniy Pavlovich v kompozitsionno otnoshenie. // *Lit. misal*, 1967, кн. 3, s. 92–100.

Мутафчиева 1984: Мутафчиева, В. За развитието на автобиографичния жанр в нашата възрожденска книжнина. // *Лит. мисъл*, № 4, с. 35–51.

Mutafchieva 1984: Mutafchieva, V. Za razvitiето na avtobiografichniya zhanr v nashata vazrozhdenska knizhnina. // *Lit. misal*, 1984, № 4, s. 41–42.

Пенев 1930: Пенев, Б. *История на новата българска литература*. Т.1. София: Министерство на народното просвещение (Държавна печатница), с. 351–352.

Ренев 1930: Penev, B. *Istoriya na novata balgarska literatura*. Т.1. Sofiya: Ministerstvo na narodното просвещение (Darzhavna pechatnica), s. 351–352.

Петканова 1974: Петканова, Д. Раждането на автобиографията в българската литература. // *Хилядолетна литература*. София: Наука и изкуство, с. 247–255.

Petkanova 1974: Petkanova, D. Razhdaneto na avtobiografiyata v balgarskata literatura. // *Hilyadoletna literatura*. Sofiya: Nauka i izkustvo, 1974, s. 247–255.